

Historyczna prawda i zmyślenie

Henryk Sienkiewicz *Potop*

KARTA

A

Przeczytaj uważnie tekst, wykonaj związane z nim polecenia. Odpowiadaj tylko na podstawie tekstu i tylko własnymi słowami, chyba że w zadaniu polecono inaczej.

Tadeusz Bujnicki

Sztuka narracji w *Potopie* (fragmenty)

Sposób opowiadania – narracji należy do najistotniejszych walorów Sienkiewiczowskiej prozy. Już we wczesnej swojej twórczości nowelistycznej pisarz udowodnił, że posiada zdolność „wcielania się” w różne postaci narratorów, że nie obce są mu zarówno konstrukcje pamiętnikarskie, jak i obiektywny „trzecio-osobowy” tok opowiadania. W *Potopie*, podobnie jak i w pozostałych częściach *Trylogii*, dominujący jest zobiektywizowany typ narracji, o autorskiej wszechwiedzy i dziewiętnastowiecznym punkcie widzenia. W narracji, obok wyraźnych znamion epickiego dystansu, widać również „żywiół subiektywny”, to znaczy do tekstu bezpośrednio wprowadzane oceny.

Posługując się wzorem narracyjnym, właściwym ówczesnej realistycznej prozie, korzystał jednak Sienkiewicz zeń bardzo elastycznie: w jego obręb wprowadził rozmaite role narratora. Są to stylizowane relacje kronikarskie, cechy starszylacheckiego pamiętnika czy herbarza, spojrzenie historyka, który z dystansu ocenia minione dzieje, wreszcie typowego narratora „romansu” przygód. Wielość odrębnych ujęć stylizacyjnych, sygnalizujących zmianę „roli” przy dominującej roli wszechwiedzącego narratora, to istotne cechy Sienkiewiczowskiej narracji powieściowej. [...]

W charakterze narracji *Potopu* można odróżnić kilka ważniejszych postaw. Przyjrzyjmy się przede wszystkim Sienkiewiczowskiemu sposobowi ujęcia historii. Odkrywamy w narracji *Potopu* fragmenty, które żywo przypominają ujęcia współczesnych pisarzy historyków. Przybierają one czasem niemal formę historycznej „rozprawki” czy „szkicu”, w którym obok przedstawienia faktów pojawia się i interpretacja. [...]

Ten typ opowiadania należy jednak do rzadkości. Znacznie częściej pojawiają się ujęcia mieszane: historyczno-beletrystyczne, w których składniki dziejowe wiążą się z postępowaniem postaci i są przybliżone do ich sposobów myślenia i odczuwania. [...]

Sienkiewicz w *Potopie* w znacznym stopniu ograniczył funkcje bezpośredniego komentarza. Uwaga czytelnika skupia się nie tyle na sądach ogólnych, ile na przedstawionym świecie powieściowym. Narrator spełnia zadania „reżysera” zdarzeń, korzysta z praw selekcji i zmian w czasie posługuje się stopniowaniem i kontrastem, dążąc do utrzymania napięcia i iluzji bezpośredniości w kontakcie czytelnika z historyczną rzeczywistością. Narrator *Potopu* często wykorzystuje właściwości stylu i składni, aby mocno uwypuklić znaczenie fabularne i dziejowe przedstawianych faktów. [...]

Istotną rolę przeznaczył także Sienkiewicz narracyjnemu opisowi przeżyć postaci. Do najwyraźniejszych należy znana „psychomachia” Janusza Radziwiłła, którą zresztą łączą pewne podobieństwa z „rozmową księcia Jaremy Wiśniowieckiego z Bogiem” w *Ogniem i mieczem*.

Radziwiłłowska „psychomachia” rozgrywa się w romantycznej scenerii: jest noc w komnacie zamku kiejdańskiego. Schemat jej jest następujący: narrator przedstawia niepokój wewnętrzny hetmana, uzasadniając tym samym ponowne rozpamiętywanie niedawnych wypadków. Towarzyszą temu wizje przyszłości (Sapieha zwycięzcą i hetmanem!). Na wzór romantyczny [...] Sienkiewicz wprowadza towarzyszące rozmyśleniom głosy sumienia i pychy. Moralna sytuacja hetmana – zdrajcy jest od razu przez narratora potraktowana jednoznacznie, tym zresztą wyraźniej, że Radziwiłł posiada pełną samoświadomość etycznych konsekwencji zdrady. Straszliwy niepokój nie wypływa jednak u niego z poczucia winy, lecz z obawy przed klęską. Jest bardziej rachunkiem sił dokonywanym w stanie silnego wewnętrznego napięcia, niż wewnętrzną próbą etycznej samooceny.

Panowanie narratora nad światem przedstawionym w powieści jest więc znacznie zróżnicowane. Grawituje ono między historycznym, kronikarskim dystansem a przybliżeniem narracji do mentalności i wyobrażeń postaci siedemnastowiecznej i bezpośrednimi prezentacjami stanów wewnętrznych. Ponadto narrator powieściowy posiada nie tylko wiedzę o przedstawionych faktach, lecz także z góry przyjętą znajomość ich znaczenia [...]. Generalnie rzecz biorąc – kształt narracji *Potopu* jest tradycyjny, lecz pisarz wykorzystuje nieomal wszelkie sposoby wcześniejszej powieści historycznej.

Tadeusz Bujnicki, Alicja Helman, „*Potop*” Henryka Sienkiewicza. Powieść i film, WSiP, Warszawa 1988.

1. Co według autora tekstu jest najistotniejszym walorem prozy Sienkiewicza?

2. Co jest znakiem „epickiego dystansu”, a co „subiektywnego żywiołu” w narracji *Potopu*?

„Epicki dystans”: _____

„Subiektywny żywioł”: _____

3. Autor mówi o czterech rolach, w które wciela się narrator *Potopu*. Wymień je.

- _____
- _____
- _____
- _____

4. Na czym polega mieszanie ujęcia historycznego z ujęciem beletrystycznym w powieści Sienkiewicza?

5. W jakim celu autor tekstu przywołuje Sienkiewiczowską kreację księcia Radziwiłła?

6. W czym widać romantyczne nawiązania w scenie psychomachii księcia Radziwiłła?

7. Odwołując się do tekstu, oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F, jeśli jest fałszywe.

1.	Autor tekstu omawia sposób narracji występujący w <i>Potopie</i> .	P	F
2.	W <i>Potopie</i> dominuje zobiiektywizowany typ narracji.	P	F
3.	Sienkiewicz rezygnuje w <i>Potopie</i> z opisu przeżyć postaci.	P	F
4.	Narrator <i>Potopu</i> nie ma pełnej wiedzy o świecie przedstawionym.	P	F
5.	Sienkiewicz wprowadza do narracji <i>Potopu</i> stylizowane relacje kronikarskie.	P	F

8. Wpisz numery akapitów, w których można znaleźć odpowiedzi na podane pytania.

Jak narrator ocenia moralną sytuację hetmana Radziwiłła?	
Co jest najistotniejszym walorem prozy Sienkiewicza?	
W jakim celu narrator posługuje się stopniowaniem i kontrastem?	
Jakie role przyjmuje narrator w <i>Potopie</i> ?	

9. Uzupełnij tabelę – wpisz w odpowiednią rubrykę literę „I”, jeśli zdanie zawiera informację, lub literę „O”, jeśli w zdaniu jest wyrażona opinia.

	I / O
Walorem prozy Sienkiewicza jest sposób narracji.	
Sienkiewicz twórczo wykorzystuje informacje historyczne.	
W <i>Potopie</i> znajdują się opisy przeżyć postaci.	
W <i>Potopie</i> występuje narracja trzecioosobowa.	

10. Wybierz zgodne z tekstem dokończenie zdania.

Strasliwy niepokój księcia Radziwiłła wynika

- a) z poczucia winy.
- b) z troski o losy rodziny.
- c) z wyrzutów sumienia.
- d) z obawy przed klęską.

Odpowiedź _____

11. Dokończ podane zdanie tak, by jego treść była zgodna z wymową ostatniego akapitu tekstu.

Narrator *Potopu* posiada nie tylko wiedzę o przedstawianych faktach, lecz także _____

12. Przekształć podane zdanie (nie zmieniając jego sensu) tak, by wystąpiło w nim orzeczenie imienne.

Narrator przedstawia niepokój wewnętrzny hetmana.

Zdanie: _____

Orzeczenie imienne: _____

13. Z podanego zdania wypisz wskazane części zdania.

„Panowanie narratora nad światem [...] jest [...] zróżnicowane”.

Podmiot: _____

Orzeczenie: _____

Przydawki: _____

14. Dokończ zdanie. Wybierz odpowiedź A albo B i odnoszące się do niej uzasadnienie – 1, 2 albo 3.

W wypowiedzeniu:

„Narrator *Potopu* często wykorzystuje właściwości stylu i składni, aby mocno uwypuklić znaczenie fabularne i dziejowe przedstawianych faktów”

podkreślona jego część to _____

A.	zdanie podrzędne przydawkowe	użyte w celu	1.	uzasadnienia celu zdarzenia ze zdania nadrzędnego.
			2.	dookreślenia rzeczownika ze zdania nadrzędnego.
B.	zdanie podrzędne okolicznikowe		3.	przeciwstawienia treści zdania nadrzędnego.

KARTA

B

1. Zapisz, co w trakcie lektury *Potopu* Henryka Sienkiewicza może wywołać u odbiorcy wymienione w ramce wrażenia.

Zachwyt	
Zainteresowanie	
Zaintrygowanie	
Zdziwienie	
Znudzenie	
Irytacja	

2. Wypisz elementy historyczne w *Potopie*: rzeczywiste wydarzenia, postacie i miejsca.

Historia w <i>Potopie</i>		
wydarzenia	postacie	miejsca

3. Podaj nazwy cech charakteru, osobowości Andrzeja Kmicica w dwóch okresach jego życia.

Andrzej Kmicic	
Andrzej Babinicz	

4. Ustal, między
dlaczego był to w

Wybór tragiczny

5. Wskaż w kre

6. Z podanego

„Przyszła nowy
kożuchem; lasy g
migotały jakoby

Epitety

Ożywienie

Uosobienie

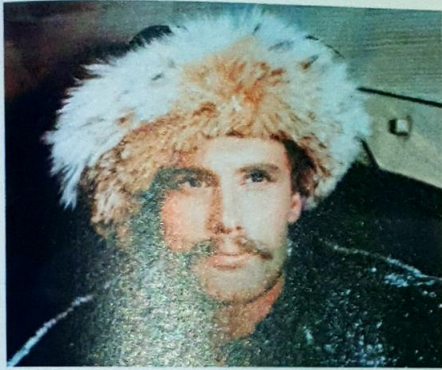
Hiperbola

4. Ustal, między jakimi wartościami musiał wybierać Kmicic w scenie uczt u księcia Radziwiłła. Wyjaśnij, dlaczego był to wybór tragiczny.

→
←

Wybór tragiczny, ponieważ _____

5. Wskaż w kreacji postaci Kmicica cechy bohatera romantycznego.

Kmicic jako bohater romantyczny

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

6. Z podanego fragmentu *Potopu* wypisz przykłady wskazanych środków językowych.

„Przyszła nowa rok 1655. Styczeń był mroźny, ale suchy; zima tęga przykryta Żmudź świętą grubym na łokieć białym kożuchem; lasy gięły się i łamały pod obfitą okiścią, śnieg olśniewał oczy w dzień przy słońcu, a nocą przy księżycu migotały jakoby iskry niknące po stężałej od mrozu powierzchni”.

Epitety	
Ożywienie	
Uosobienie	
Hiperbola	